उपकरणेषु त्रिवोऽस्त्रं पञ्चमीऽस्त्रं त्रिवोऽस्त्रं राक्षसि-
ष्टाहि। न च तेषां स्वादीनां पुरुषोपभोग्यत्वेऽप्युप-
भोगो नास्ति। तस्मात्तस्मिन्नो देवतामानुषभोग्या अपि
सन्तः सुखिनो देवैः क्रीडन्ते। शरीरस्य तेषां सुखोप-
भोगयोग्यं चन्द्रमण्डले चाथसारभ्यते। तदुक्तं पुरस्ता-
च्छुक्लाबद्धा आपोऽमृतोकाभ्यो कृताः सोमो राजा
तस्यवतीति। ता आपः कर्मसमवायिन्य इतरैव भूतैरनु-
गताः शुक्लोकं प्राप्य चन्द्रवदापन्नाः शरीराद्यारम्भिका
इत्याद्युपासकानां भवन्ति" शाङ्करभाष्यम्।

पितराज पु० ६त० टच्समा०। यमे भा०व० ६अ०।

पितरूप पु०ऽपेक्षूनः जनकः पिता पितृ+रूपम्। शिवे भा०
अनु०१५०अ०। तस्य सर्वजनकत्वेन पितृतुल्यत्वात् तथात्वम्

पितृलोक पु० ६त०। चन्द्रलोकोपरिस्थे १भुवनभेदे "विधु-
र्ध्वभागे पितरो वसन्तः स्वाधः सुधादीधितिमामनन्ति।
पश्यन्ति तेऽर्कं निजमस्तकोर्ध्वे दर्शे यतोऽस्मादु सुदर्शनं
तदेषाम्। भागौन्तरत्वात् त्रिवोरधःस्थं तस्मात्त्रिवोधः
खलु पौर्णमास्याम्। कृष्णे रविः पञ्चदशेऽभ्युदेति शुक्ले
ऽस्तमेत्यर्धत एव सिद्धम्" "सि०शि०। पितृणां लोकः
६तत्पु०। कर्म०। २पितृकर्मे लोके ३अग्निष्वात्तादौ च।

पितृवन न०६त०। प्रेतावासे श्मशाने षष्ठ्यर्थव०। [शिवे।

पितृवनेचर त्रि० पितृवने चरति चर-ट। श्मशानवासिनि

पितृदर्शिन् पु० अङ्गदसनामके वानरभेदे हरिवं० २०अ०।

पितृव्य पु० पितुर्भ्राता पितृ+व्यत्। ज्येष्ठे कनिष्ठे वा पितृ-
भ्रातरि। [स्फुट् भेदे धातवः। क्रुधे यजु० ५।२६

पितृसदन न० पितरः सीदन्ति अपि[illegible]त्रम् सद-आधारे

पितृष्व(स्व)सृ स्त्री ६त० या स्वसा। पितृभगिन्याम्।

पितृष्वसीय पु० स्त्री०पितुः स्वसुरपत्यम् छ। पितृष्वसुरपत्ये

पितृसखि पु० पित्रा सुमुखा सखिभा सुखता सखा।
पितृसखे इन्द्रस्यास्य भा०पि० देवलोक्ता यथा "आचा-
र्यश्च पिता ज्येष्ठो भ्राता चैव महीपतिः। मातुलः
श्वशुरश्चैता मातामहपितामहौ। सर्वज्येष्ठो पितृ
श्चैव पूज्यन्ते गुरवो मताः"। [गन्धर्वराजा।

पितृसू स्त्री पितरं सूते सू-क्विप्। १पितामह्यां २सत्यभामायां

पितृहू पु० "पितृहूर्दीक्षितः कर्म उत्तरो देवहूः स्मृतः" भाग०
४।१९ उक्ते दक्षिणकर्मणि तस्य तथात्वम् तथोक्तं "मा-
ध्यन्दिनवत्तत्रापि मध्यन्दिनात् दक्षिणकर्मणः प्रथमं भवति।
मासे च प्रथमं श्रोतव्यं कर्मेत्यादिना
शब्देन प्रकृतस्य कर्मणो दक्षिणकर्मणः प्रथम-
मिष्यते। अत्र तदर्थमनुष्ठाय पितृभिराहूतः पितृयोग-
सम्बन्धं पितृयागं प्रपद्यते। तदनेन प्रकारेण पितृहूयागा-
ह्वानं भवतीति पितृहूर्दक्षिणकर्मा" ४।१५।३८ श्रीधरेण

पित्त न० अपि+दो-क्त सादेशः अद्योपः न दीर्घः। देहस्थे
धातुभेदे तत्स्वरूपादि भावप्र० उक्तं यथा
"पित्तमुष्णं द्रवं पीतं नीलं कट्वम्लगन्धि च। कटु
कं सुस्निग्धं तीक्ष्णमस्थ्नि प्राकृतः"। पीतशिराभम् नीलं
शामम्। एवं पित्तं वातवत्पञ्चात्मकं स्थानकर्मभेदैः पञ्चविधम्।
तेषां पित्तानां नामान्याह "पाचकं रञ्जकञ्चापि सा-
धकालोचके तथा। भ्राजकञ्चेति पित्तस्य नामानि
स्थानभेदतः" अथ पाचकादीनां स्थानान्याह "आम्या-
शये यकृत्प्लीह्नोर्हृदये लोचनद्वये। त्वचि सर्वशरी-
रेषु पित्तं निवसति क्रमात्" अथ तेषां कर्माण्याह।
"पाचकं पचते भुक्तं शेषाग्निबलवर्द्धनम्। रञ्जकम्
पुरीषाणि विरेचयति नित्यशः"। पाचकं पित्तमाश-
यस्थमाशयमध्यस्थं षड्विधमाहारं भोज्यं भक्ष्यं चर्व्यं
लेह्यं चूष्यं मेयं पचति दोषरसमूत्रपुरीषाणि पृथक्क-
रोति च। तदग्न्याशयस्थमेव स्वधाम्ना रसरञ्जनादि-
यस्थकफतभोपनोदनरूपस्वकर्मप्रभाप्रकाशनाभ्यङ्गेपादि-
पाचनाद्यग्निकर्मणां विशेषाणां पित्तस्थानानामनुग्रहं
करोति। शेषाण्यपि पित्तस्थानानि यकृत्प्लीह्नादीनि
भागेन यथा तत्र तत्र रसरञ्जनादिकर्मभिरुपकरोती-
त्यर्थः। कथम्भूतं पाचकं पित्तं शेषाग्निबलवर्द्धनम् शेषा
अग्नयः पृथिव्यादिमहाभूतगताः। यत उक्तं चरकेण
"भौमाप्याग्नेयवायव्याः पञ्चोष्माणः शनाभसाः" इति।
ऊष्माणः अग्नयः। यत उक्तं वाग्भटेन "दोषधातुमला-
दीनामूष्मा ज्ञेयस्तथाग्निवत्" इति। दोषधातुमलादीनामूष्मा
ग्निरित्यर्थः। रसादिसप्तधातुगताः तेषां बलवर्द्ध-
नम् यथा व्यक्ते स्थापितानि रत्नानि खद्योतवद्दूर-
भास्वराणि तान्यपि दीपज्योतिषा दूरप्रकाशकानि भ-
वन्ति तथा अग्न्याशयस्थपाचकाग्नितेजसा सर्वे अग्नयो
बलवन्तो भवन्ति तथा च वाग्भटः "बलस्य पक्ता
सर्वेषां पक्तुश्चाग्निर्बलो मतः। तस्मूलाश्चे च तद्वृद्धिक्षय-
वृद्धिक्षयात्मकाः" इति। ननु पित्तादन्योऽग्निराहोस्वि-
त्तिसमेवाग्निरिति सन्देहः। उच्यते पित्तस्योष्णादिगुण-
साराहारपाचनरञ्जनदर्शनादिकर्माणि न खलु पित्तस्य
तिरेकेणान्योऽग्निः। तस्मादग्निरूपस्यैव पित्तस्य स्थान
भेदात्पाचकरञ्जकसाधकालोचकभ्राजकसंज्ञाः। तथा च